

MAGYAR KÖZÉPISKOLÁK. I.

A FIAM
FÖLDRAJZOT TANUL.

IRTA

EGY APA.

IRGALMASSZIVŰ EMBEREK FIGYELMÉBE

AJÁNLJA

VARGA OTTÓ

FŐGYMNASIUMI TANÁR.

BUDAPEST.

TOLDI LAJOS BIZOMÁNYA.

II. KER., FŐ-UTCZA 2. SZ.

== Ára 60 fillér. ==

MAGYAR KÖZÉPISKOLÁK. I.

A FIAM FÖLDRAJZOT TANUL.

IRTA

EGY APA.

IRGALMASSZIVŰ EMBEREK FIGYELMÉBE

AJÁNLJA

VARGA OTTÓ

FÖGYMNASIUMI TANÁR.

Schmidy
1902. Kolozsvár.

Dr. PÁNDY KALMÁN

BUDAPEST.

TOLDI LAJOS BIZOMÁNYA.

II. KER., FŐ-UTCA 2. SZ.

Ita fit, ut cum mens nostra nihil omnino ex eo nomine comprehendat, neque id referre ad aliquid sibi cognitum possit, sana penitus atque inutilis narratio fuit.

Polybius.

In der Beschränkung zeigt sich der Meister.

Goethe.

Van nekem egy iczi-piczi kis fiam; csipkés krézlit ^{A kis Bubus.} visel és rövid nadrágot; eleven az esze, sugárzó a szeme, az orra, keze ellenben rendesen maszatos. Akkora betűket vet mint egy verébféj, él-hal a szép történetekért, rajzolgatásért és a medveczukurért. Fűzős czipőjével egyetemben magassága 125 cm., most karácsonkor mult kilencz éves és az ősz óta első osztályú gimnázista.

Mondtam is a beiratás körül az anyjuknak, hogy jó volna hosszú nadrágba bujtatni a gyereket, hogy ne legyen olyan galléros baba, jobban is illenék a gimnáziumi komoly tanulmányokhoz; de hát hiába bizonyítottam: az anyja ölébe kapta az ő bubusát, megtörülte hamarosan arcza kiemelkedőbb részének tájékát, aztán össze-vissza csókolta és azt mondta, hogy abból semmi se lesz. Majd bizony, mért ne mindjárt pápaszemet az orrára, hogy tudósabb ábrázata legyen! Gyerek ez még, maradjon is gyerek és azzal egymásba kapaszkodva olyan hanczurozást vittek végbe, hogy utoljára is mindaketten a kerevetről a földre hemperegtek.

Nono, pedig most már jó volna, ha vége lenne ^{Bubus elemi iskolázásáról.} annak a falusi életnek. Ez megjárta ottkűn a pusztán, de itt a városban komolyabban kell az élethez látni. Mi is tudniillik csak az őszszel hurczolkodtunk ide a városba, a mikor a feleségem keresztatyjának a bátyja tanácsos lett és egy kis hivatalt szorított az egyik társminiszteriumban. Azelőtt künn gazdálkodtam és mert a gazdaság nem volt valami nagy, de meg fiammal is sze-

rettem bibelődni, hát magam is tanítottam. Évről-évre levizsgáztunk a közeli városban és így végeztük el az elemi iskola osztályait, még pedig kitűnő eredménnyel. Én ugyan nem készültem paedagogusnak, de azért egy kis természetes észszel ment a dolog; ment még abból a hirhedt földrajzból is, a miben egyébként a természetes eszemen kívül az is segített, hogy valamikor katona és önkéntes voltam. A mint ott rajzolgatva, méregetve, látva tanulgattuk a terrainlehre-t, azonképpen tanítottam a fiamat is. Lerajzoltuk a kezünkbe eső könyv alapját, a mama czukortartójáét, a kályháét stb.; így jöttünk rá a mérésre és kisebbítésre, utána pedig az egész szoba butorzatára került a sor és vele a tájékozásra, hogy minden tárgyat a maga megfelelő helyére rajzolhassunk. Szobáról a házra, a környező kertre, az udvarra, gazdasági épületekre, útra, mezőre jutottunk; lépés volt a mértékünk és a mint a térképi jegyek abc-jét előfordulásuk egymásutánjában megtanultuk: játszva készen lett az alaprajz, tervrajz, térkép, sőt még holmi árokparton a föld emelkedéseinek főbb szó- és térképi jelzéseivel is tisztába jutottunk. És nagyra volt vele a Bubus: egész nap mért, rajzolt, térképezett, mód fölött megszerette a földrajzot, miután megtudta, hogy így nevezik azt az ő tudományát. Utoljára ékes mázolásal egész pusztánkat letérképezte: az anyja berámáztatta, maig is ott lóg a gyerek ágya fölött.

Bubus
gimnazista
lesz.

Itt a városban természetesen végét érte az én tanító-mesterségem; rá se értem, meg aztán nem is akartam az avatottabb könyvek-kezek munkáját zavarni. Figyelemmel kísértem azonban munkájukat és mondhatom, hogy úgy magamban mihamar szégyenleni kezdtem az én szükkörű, kontárkodó tanításomat. Micsoda más ennek a mai kor iskolájának széles, alapos, mindent

átfogó munkája! A fiam falta azokat a csodás dolgokat és rövid két, harmadfél hónap alatt igazi táltossá lett a kis Bubus.

Első sorban tisztába jöttek a *földrajz fogalmával*. Bubus Alap- ismereteket tanul, A földrajz elmondja, hogy *mi* a Föld, milyen az *alakja*, mi van *körülötte*, *rajta* és *benne*. Beszél a föld *fölszínéről*, ismerteti a *szárazföldet*, a *vizet*, a *levegőt* és a *szerves lényeket*. Megállapították, hogy *hányféle földrajz* van: matematikai, fizikai, politikai, növény- és állatföldrajz és megtanulták mindeniknek a *mivoltát*.

Fogalom, felosztás és definitióik után tárgyalták a a csillagászati földrajz titkaiba mélyed, Földet mint *csillagot*, »mely a megmérhetlen *világűrben* szabadon lebeg, vagyis *világtest*.« Tanulták *alakját* és azt látókörrel, toronynyal, jövő-menő hajókkal be is bizonyították. Tanulták *forgását*, *keringését*; tanulták, hogy forgása az egyenlítőn másodpercenként 464 méter, *kerületés* pályája 964 millió km., azt megfutja 365 nap, 5 óra, 47 perc alatt, *sebessége* másodpercenként 30 km., *napközben* 31, *naptávolban* csak 29 km. *Mekkora* a földgömb, annak *fölülete*, *körülete* az egyenlítőn, *tengelyhossza*, egyenlítői körének *átmérője*, *félátmérője*, kik az *ellenlábosok* és mi a *napév* és *polgári év*? A fiam lelkesülve szedte magába minde számokat és kérve-kért, hogy — a mint tankönyvük is ajánlja — szerezzem be neki a további részletek tanulgathatása czéljából: Kövesligethy Radó Csillagászati földrajzát, a mit nyomban meg is cselekedtem.

Azután tanulták, hogy a Föld *kettős burkolatú*, tanni a Föld kettős burkolatáról, t. i. burkolja a légkör és vízkör; hogy felszínét is az jellemzi, hogy *kettős megosztakozású*, t. i. száraz és víz. Mily magas a *légkör*, mily magasan usznak benne a felhők, az ember meddig emelkedhetik benne és mik a légkör jelenségei: mindez tisztába hozatott le az ábrák-

kal is bemutatott hó- és jégkristályokig. A *vizkör* hasonlóan osztályoztatott: oceánok, földközi tengerek, partmenti tengerek, beltengerek; mindenikre *példákat tanultak az egész világról* és tanulták mindenik csoportnak összterületét, közepes mélységét, nemkülönbén összességük területét és mélységét is.

a szárazföld
minéműsége-
ről,

Bővebben terjeszkedtek ki a *szárazföldre*. Mennyire emelkednek a szárazföldek a vizkör szintje fölött, mennyi lenne, ha az oceánok kiszáradnának; mi lenne akkor, ha a szárazföld kiemelkedéseit a tengerekbe hordanók? Mily vastag a föld szilárd magva; mennyivel vastagabb e szilárd kéreg a tengerek fenekéből kiemelkedő földtestnél és mennyiszor a szárazföldek kiemelkedésénél az oceánok fölött? Mekkora a világrészek, azok keleti csoportja, nyugati csoportja és mennyivel nagyobb egyik világrész a másiknál?

A földségek *vízszintes- és magassági tagoltságáról* is, tekintetbe véve azok nagyságát, alakját: csodálatosan sokat tud a kis Bubus. Földség, végföld, parti sziget, magas-, szirtos-, rónapart . . . stb. mind ismeretesek előtte és mindenikre tud *az egész világból* összehordott példákat is *nevezni*. A föld emelkedéseinek jelzésére (olyan közönségeseken *kívül*, minő: domb, hegy, fensík) van *26 külön* neve, a völgyelésekre pedig *még 15*. Sőt tudja, hogy e tagoltságok miként *keletkeztek* gyűrődés, szakadás, vulkáni kitörés útján; pl. a gyűrődés úgy, hogy »földünk olyan, mint a fonnyadó alma, mely megránczosodik.« Ismer is különféle íveltségű hegyeket, gyűrűs-redős hegyeket, beszakadt körsíkságokat, tömeges- és röghegyeket és valamennyit illusztrálja, magyarázza külföldi és hazai hegyek-völgyek *neveivel*: Schwarzwald, Vogezeke, Skandináv-alpok, Fruskagora, Réz-, Risnyák-, Börzsönyi-hegy, túri-, Manin-hasadék stb., melyek után képesítve van a

kis Bubus, hogy összehasonlítás útján más ily jelenségeket is fölismerjen, fölfedezzen esetleges világjáró útjában.

Épp így tudja, érti a *szárazföld vizeit*: földár, vizszál, ér, csermely, zugópatak, fertő, láp stb.; ismeri a *közetek* nemeinek sokaságát származásuk, mivoltuk szerint: üledékes, omlásos, tömegrakásos stb.; só, gipsz, bazalt, diorit, fillit, szienit stb.; általán véve tisztában van a föld szilárd kérgének nemcsak vastagságával, hanem geológiai szerkezetével is.

Tud a *terményekről*; vadon termő és kultur-^{a termény-}
növényekről, vad- és házi *állatokról*, vad- és kultur-^{körökről,}
népekről és élesen megkülönbözteti egyiket a másiktól. Pl. mi a különbség állat és ember között? felelet: »az állat nem kíváncsi környezetére és nem okoskodik; az ember pedig társaságban él, beszél és imádkozik. Számára teremtette Isten a földet.«

A lakosság, az *ember* különös figyelmük tárgya ^{az emberi}
volt. Mennyi ember lakja a földet, mennyi az egyes ^{viszonyok-}
világrészeket, mi az abszolút és relatív népesség? és ^{ról tüzet-}
illusztrálja is azokat *magyar vármegyékből* vett példák- ^{sen,}
kal (habár ezekkel csak később fog megismerkedni). Tudja az emberiség fölosztását foglalkozás szerint, fajok szerint, nyelvek szerint; tudja, hogy mik a nyelvtörzsek, nyelvcsaládok, nemzetiség, nemzet. A vallásra különös sulyt helyeztek, nyilván az uralkodó koreszmének megfelelően; vannak pogányok és monotheisták, ez utóbbiak így meg így oszlanak főcsoportokra és mindenik vallásnak nemcsak hívői számát, hanem a vallások aaptanait, alapítóját és történeti kiválási idejét is tanulták a »szent életű, nemes szívű emberek: hittérítők, vagyis missionáriusok fáradhatatlan munkájával« egyetemben. Azt is tudja, hogy hány ország van a földkerekségen, ki az a honpolgár, melyek annak polgári jogai, tud a consulatesok-

ról, követekről, az országok élén álló fejedelmekről (elnökökről), »kiknek az a legfőbb gondjuk, hogy országuk népe békében élhessen«.

a tájékozás-
ról és tér-
képekről.

És tanultak a Föld ábrázolásáról, a térképezésről is, de azt már igen egyenlőtlenül. Szélesen tárgyalták pl. a *tájékozást*, a hol szó volt az *Ég félgömbjén* emelkedő Nap *körívet* formáló útjáról, forgó, rövidülő, hosszabbodó árnyékról, keleti, nyugati stb. *irányról*, *tájakról*, *napdelelésről*, *látókörnegyedekről* stb.; még alaposabban vették a *képek* mivoltát, hogy értelmesen átjuthassanak a térképre. Kezdték a *tükörkép* mivoltán, azután átmentek a *kisebb és hasonló alakú képre*, azután a *fényképre* és azok hasznára; a rajzolt, festett *tetszetősebb képre*, a *távlati rajzra*, a különbségre fényképész és festő képe között, azután a *hű képre*, a *faragott képre*, a *sikképekre* és csak azután a térképre s azok mindenféle osztályaira. Ezek ellenében a térképi jegyekkel nem igen vesződtek a mi helyes is: elég ha tudja, — a mint tankönyve is mondja — hogy a térképi jegyek a térkép abc-je, de az abc-vel minek terhelné őket.

Bubus, a táltos.

Rövid két-harmadfél hónap alatt így lett az én kis Bubusomból valóságos táltos és szörnyen nagyra volt vele. Csak úgy ontotta magából az említett rengeteg fogalmat, azok definitióit és kívülök még sok másokat; és úgy dobálódzott azzal a sok abszolut számmal, száz ezrekkel, milliókkal, mint a pojácza az ő négy-öt golyójával. De mi a pojácza az én Bubusomhoz képest: annak csak négy-öt, míg az én fiamnak százra is menő abszolut számai vannak!

— Hát aztán, tudják-e a fiuk mindezt a sok szép dolgot? — kérdeztem tőle egy alkalommal.

— Oh nem, sokan nem tudják és feleléskor olyan bolondokat beszélnek össze-vissza, hogy csaknem

halálra kaczagjuk magunkat. De hát azok mind lusta, rossz fiuk.

— No csak tanulj szépen, kis fiam, — biztattam B. lelkesül-
ten utra ké-
szen áll. őt — ezután könnyebb is lesz már a dolgod. Eddig úgy voltatok ez érdekes tárggyal, mint a ki utazni készül. Beszereztetek minden útravalót: látócsöveket, térképeket, szeges botot, élelmiszert, ruházatot, vasuti utalványokat, alkalmas ruházatot, a mi mind gondba, fáradságba, pénzbe került — azaz hogy nektek kemény tanulásba. De miután így jól fölkészültetek, micsoda öröm lesz teljes kényelemmel végig utazni szép hazánkat, megismerni földjének szépségeit, áldott termékenységét, munkás népét, annak helységeit, városait, és mi élvezet lesz megsejtenetek: hogy miért is él-hal annyira hazájáért a magyar ember. A ti heti három órátok igazi gyönyörűség fog lenni és az év vége felé — majd meglátod — a tudás és értés büszkeségével fogsz Magyarország térképére tekinteni: ez az én szép hazám!

És homlokon csókoltam a sugárzó szemű gyereket, a ki az *Alapismeretekkel* ily jól felszerelve állt útra készen előttem, hogy képzeletben beutazza ez iskolai évben Magyarországot heti három órában.

El is indultak, de alig telt el egy hét, már az én fiam a *főváros tervrajzáért* kunyorált nálam. Tiltakoztam ellene, hiszen ott az Atlaszod, benne van abban B. tervraj-
zok alapján
tanulja a
városokat; minden, a mit ti tanulhattok: a Duna, a városrészek, a legfőbb kör- és más utak: de a gyerek csak erősködött, hogy nincsen benne, mert ők a Ganzgyárt, Gülbaba sirját, piarista gimnáziumot, polgáriskolai tanítóképzőt, New-York-palotát, Koronaherczeg-utcát, főpostát, Károly-kaszárnyát, Őrmezőt, Dobogót stb-it mind tanulják, az pedig nincs benne, és ha ő nem látja a térképén, hát el se tudja helyezni, meg se tudja jegyezni.

Mit volt tennem: beláttam igazságát és megvettem neki Budapest tervrajzát. Utóbb azután ugyanígy rákerült a sor Szabadka, Szeged, Arad, Debreczen és még *más 8—10 város tervrajzára is*: mert valamennyit városrészek, terek, utcák, nyaralótelepek, kiránduló helyek részleteivel tanulták és a térképük karikája mindabból mit se mutatott.

katonai tér-
képek alap-
ján a vidé-
keket.

Vagy másfél hét mulva keserves sirás közt találok az én szorgalmas kis Bubusomat. Keze, arca egy maszat, keserves könyei pedig potyogtak könyvére és Atlaszára, a mint fölibök hajolt tanulás közben. Az Alföldön utaztak akkoriban, de ő nem találta meg könyvének útjait, irányait, helységeit az Atlaszában, és ha egy-kettőt meg is talált, a többi csak annál jobban összekavarodott előtte. Próbáltam segíteni neki és olvastam könyvét: Budapestről *vasúton* megyünk Székesfehérvárra; Budapesttől *hajón* Mohácsig; Mohácstól *vasúton* Villányig, onnét jó *országúton* Siklósra; a *Feketevizbe* ömlő *Pécsi víz mentén* juthatunk el Pécsre; — Félégyházáról *gyorsvonaton egy óra alatt* Szegedre; Szegedről tovább az *alföld-fiumei* vasúton; a Bácskában a *budapest-zimonyi* államvasúttal találkozunk, melynek *első nagy állomása* ott Szabadka; *szárnyvonal* vezet Bajára; Szabadkáról az *alföld-fiumei vasúton* érünk Zomborba; innét az *alföldi vasút* vezet Gombosra; Gombosról a *Dunán* folytathatjuk utunkat Ujvidék felé; Ujvidékről az *államvasúton* vissza Szabadkára; Szabadkáról *szárnyvonalon* érünk Zentára. *Vasúton* vagy *gőzhajón* juthatunk Ó-Becsére; innét *gőzhajón* Tittelbe stb. így tovább ment az — a mint láttam könyvében — egész Magyarországon. Területeket is így határozott meg: »Nyiregyházáról *szárnyvasút* épült, (ennek) . . . *utolsó állomásán*, Mátészalkán keresztülhaladó vásárosnámény-nagykárolyi *országút*

jelzi a Nyírség legkeletibb határvonalát.« »A Szamosközéből *Királyhágón* túl a *nagyszöllösi hegyek* alatt, *Ugocsa vár* romjainál, *Nagy-Szöllösnél*, *Ugocsa vármegye* székhelyénél érzük a síkságnak ezt a (tiszáninnyi) részét. A *Borsova vizén* túl a *beregi-síkságot* a *beregszászi szőlődombok* összeszorítják ugyan« ... stb. így tovább. Altalán az Alföldet egymagát *harminczkét darabra, vidékre* osztották ... persze, hogy sem Atlaszszal, sem fali térképpel nem boldogulhattak, mert az ily részletek csak *katonai részlettérképekről* olvashatók le. Zokogva könyörgött tehát a kis Bubus, hogy vegyek neki katonai térképeket, hogy ő, a mit tanul, szeme előtt láthassa és ígérte, hogy jól fog tanulni és emlékeztetett, hogy előbb mi is így tanultunk, térképeztünk a pusztán stb., de én soká huzódoztam. Féltettem a gyereket, hogy még belebomlik azoknak a katonai térképeknek mindent felölelő részleteibe; féltettem, hogy a sok részlet miatt *semmi fogalma nem lesz az egészről*, hogy a sok fától nem látja majd az erdőt ... meg aztán sok pénzbe is kerül annyi térképnek a beszerzése. Végre azonban, mikor a szegény Bubus még a mamáját is segítségül hozta a könyörgéshez: levettek a lábamról. Kezdem vásárolni a katonai térképeket, előbb a Nagy-Alföldieket, aztán a Kis-Alföldieket, aztán sorba a Dunántúliakat és így tovább. Mert hát mit nem tesz meg az ember gyermekéért! De aggodalmaim voltak. Hanem aztán ezek is elmultak. Volt öröm kimondhatatlan, a gyerek vigan magába szedte a sok földrajzi részletet, bámulatra méltó pontossággal tudott minden helyet, *patakot, országutat, sőt dűlőket, megyejárásokat* megmondani. Utóbb még rajtam is mulatott a kis haszontalan és az én pontatlan tudásomon.

— Papa, hol is van Hévviz? — kérdezte.

— Hát ott van a Balaton nyugati partján, Keszthelynél, — feleltem én.

— Nem igaz! A *keszthelyi hévíz* a Balaton partjától *északnyugatra*, attól mintegy 4 km.-re, egy földhát mögött a *Gyöngyös-patak völgyésékjén* tör elő, — mondotta.

— Hát hol van a Királyhágó? — faggatott tovább.

— Az ott van a Körös és Szamos között.

— Nem igaz! a Királyhágó a Sebes-Körös *jobbján* egy *oldalhágó*, vagy *útkaptató N.-Brád* és *Bucsa* között.

— Hát hol van Mehádia-Herkulesfürdő?

— Ugyan ne zaklass, azért is tudom; ott van a Cserna-völgyben, az Aldunánál.

— Nem igaz! — pirított rám a kis óriás — »a Cserna folyó Románia határán *fekszik*, mellette a Herkules-fürdő; Mehádia pedig (attól) elég távol fekvő község, a Csernába ömlő Kornya-reva mehádiai patak mellett; ez utóbbi szomszédos az északi irányú Temes-völgygyel, melyre a Vaskapu-hágóról lejöő Bisztra-völgy keletről derékszögben torkollik be,« — hadarta el és mutatta be katonai térképén diadallal.

B. földrajzi
részlettudá-
sának és ab-
solut szám-
adatainak
rengetegé-
ről.

Épp ily részletességgel és pontossággal tanulták az országnak és vidékeinek *terményeit, foglalkozását, lakosságát, helységeit* és azok mindenféle *nevezetességeit*. Pl. az *Alföld terményei, növényei*: buza, rozs, árpa, zab, ten-geri, repcze, napraforgó, kender, len, dohány, czukorrépa, paprika, sárga- és görög dinnye, hagyma, tök, ugorka, lóhere, luczerna, bükköny, nád, káka, gyékény, szittyó, alma, körte, meggy, cseresznye, szilva, barack, dió, szőlő, eperfa, tölgy, bükk, cser, nyír, szil- és kórisfa, akácza, nyárfa, fűzfa, galagonya, zsálya, kakukfű, fodormenta, bürök, bolondító, kutyatej, kikirics, kökörcsin, muszka-szúró, árvalányhaj, sás.

Pest vármegye *akkora mint Dalmátország* (mellesleg említve: ennek nagyságát majd csak esztendő múlva tanulják). — Kecskemét határa *90,000 htár, 50,000 sertést* szállít ki. — Czegléd és a »három város«-hoz *akkora pusztaság tartozik, mint egy középszerű vármegye* (nem ismerik). — Szolnokon *hét vasút* található, Szabadkáról *6 irányba* vasutazhatni, Nyiregyházáról *négy irányba* stb. — Bácskában *4 millió mm. buza terem*; annak a megyének *11 helyén váltják be az aransárga selyembubót*. — Szabadka sz. kir. város *ezímét 1779 óta* viseli, előbb *Maria Theresiopel* volt a neve, mai nevét *50 év óta* birja; határa *100,000 hektár, a városé belőle 30,000 ht.* — Temesvár dohánygyára *2000 munkást* foglalkoztat. — Elek nagyközség határa *15,000 ht.* — Mezőhegyesi urod. *16,000 ht., 20 gazdaság* van rajta, ménésében *2000 tüzes vérű ló* és egyebeken kívül *hét gazdasági szeszgyár.* — Szeged határa *142,000 kat. hold, a városé belőle 70,000 és 3500 bérlő* használja; színháza *1885-ben* leégett. — Orosháza *20,000 lakossal, közülök 15,000 evangélikus.* — A kunok *25 jómódú községben* élnek, köztük *hat rendezett tanácsú város* van. — A békési síkság *28 helysége* közül a legkisebbnek is *több mint 4000 lakosa* van. — Szarvason van a megye *legrégibb gymnasiuma.* — Debreczen határa *100,000 ht.* és *öt vármegyére* dül (megyékről általában majd később tanulnak). — A Hortobágy *27,000 ht., 15 gulya, 5000 ló 9 ménésben, 5000 sertés, 6000 birka* legel rajta. — Nagyvárad Biharnak és három egyházmegyének (nem ismerik) székhelye. — A hajduk *6 községben* telepítették, közülök *háromnak* van középiskolája. — N.-Károlyt *1887-ben tüzvész* pusztította el, ugyanakkor a *sárosmegyei Eperjest* és a *tordaaranyosi Toroczkót* is (nem ismerik). — Az *ecsed* lápot *másfél száz év óta* szárítják. — A *jászok 11 községben* élnek. —

Heves- és Borsodmegyében *ötven községben kb. 120,000* palócz él. — Es így tovább végig az egész országon; e mellett tudja sok egyes város lakosainak számát; tudja, hogy külön hol van itélőtábla, püspök, alreál- és polgári iskola, akadémia, tanító- és tanítónőképző, siketnéma-intézet, fenyítőház, bolondok háza, gymnasium; sőt ezeknél azt is tudja pontosan, hogy állami-e vagy felekezeti, milyen felekezeti és a papiaknál: hogy piaristák, prémontreiek vagy mi más szerzetesek tanítanak? A lakosság nemzetiségét is tudják minden vidéken, pl. az Alföldet lakják: a Bácskában *magyar, szerb és német*; a Temesközben: *csángók és németek* (svábok); Temesvár vidékén beszélnek a legtöbb nyelvet hazánkban: *román, szerb, bolgár, francia* születésűek; a Maros-Tisza közt a lakosság: *magyar*; a Kunságban és a Kőrösök közt *kunok és hajduk*, a Szamosközben: *svábok, magyarok, németek, románok, ruthének*; a tiszáninnyi síkságon: *magyar, német, tót, ruthén, matyók, palócz, jász*. Általán mindenre kiterjed figyelmök: a Balatonban *28 halfaj* él, évi fogás *365,000* kilogr.; általában *580-féle állat* él benne, a fogás abból *300-félével* táplálkozik, *50* jelentéktelen *folyócska* ömlik bele; *Boros, Kelen és Hekla* nevű *3 hajó* járja stb. — A pannonhalmi tanárképző *7 középiskola* számára képez tanárokat; — Komáromot *20,000 tutaj* keresi föl; — a szegzárdi selyem-pete-tenyésztő *2000 kgr. petét* termel; — Aradon a *Mittelmann-féle* gőzmalom, a *Weitzner-féle* gépgyár, Székesfehérvárott a *Fellmayer-féle* kékfestőgyár, Pécsett a *Littke-féle* pezsgőgyár, Városlődön a *Mayer-féle* kőedény-gyár, Sopronban a *Seltenhofer-fele* harangöntő van stb. — A budapesti Elevátorok mindenikébe *400,000 mm. gabona* fér el; Esztergom primási könyvtárában *40,000 kötet* van; a pécsi templomot *Dulánszky püspök másfél millió forinttal* újraépíttette; Bajon van

az ország *legnagyobb hordója, 1205 hl.*; Trencsén vármegyének *5000 magyar, 250,000 tót* lakosa van; a szerencsi cukorgyárban 1400 munkás van; a Pokolsár közelében faipartelep létesült, melyhez *1262 m. hosszú sikló* vezet; a kolozsvári dohánygyárban *25 millió szivart és 7 millió cigarettet* gyártanak stb. . . a felnőtt ember szédülve néz e lehető legkülönbélebb *abszolút számok, adatok* rengetegébe, de a kis Bubus emlékezőtehetsége bírja, és minde pontos, alapos földrajzi tudás nagy örömmel tölt el engemet.

Büszke apai szívem arra is, hogy nem ragaszkodnak ridegen a földrajzban a földrajzi elemekhez, hanem fölölelik a *történet eseményeit* is, és pedig nemcsak a közönséges, általán tudottakat (minők pl. Mohi, Mohács, Székesfehérvár, Szigeth, Kőszeg, Arad stb.), hanem fölveszik a részleteket is. A hol történeti személyek születtek, mulattak, mesterkedtek, harczoltak, győztek, vesztek, békét kötöttek, országgyűlést tartottak, becsukattak, kinoztattak, vagy a mit elzálogosítottak . . . mind érdeklődésük tárgya a földrajz keretében és pedig pontosan. »Visegrádon Károly Róbert és N. Lajos *szívesen tartózkodtak*; itt *tartotta fogva* 1082-ben Sz. László király Salamont, a »fogságul szolgált torony most festői rom«; — Várkonyban kellett *választania* Béla vezérnek a korona és kard között; — Szolnokon a »vörös sapkások« 1849-iki szabadságharcunkban diadalt arattak; — Zentánál *verte meg* 1697 szept. 11-én Savoyai Jenő a törököket; — Temesvárott a Hunyady-kastély kápolnája, hol »*megesküdt a király* Hunyadi Lászlónak«; — a hajdu vitézeket Bocskai erdélyi fejedelem *telepítette le* ezelőtt 300 esztendővel; — Onod közelében a körömi fensíkon *1707-ben tartották a híres országgyűlést* II. Rákóczi F. fejedelem jelenlétében; — Kápolnánál

Bubus részletes történeti ismeretekre tesz szert.

harczott nagy hősiességgel Görgey és Klapka serege a Schlick és Windischgrätz osztrák hadteste ellen 1849-ben; — a borsii kastélyban II. Rákóczi Ferencz *született*; — Dömös volt I. Béla *mulató helye*, kastélya (1063-ban) *összeomlott és eltemette* a királyt; — N. Sallónál *verte meg Damjanich* Klapka segítségével a császáriakat 1849 április 19-én; — Asztrik, előbb kalocsai, később esztergomi érsek, benedekrendi apát *hozta István királynak a koronát* II Szilveszter pápától; — Ménfőnél *verte meg Henrik* n. cs. Aba Sámuel királyt (1044.); — Csorna közelében *verte meg 1849 jun. 13-án* Klapka és Kmetthy serege az osztrákokat; — Sz. Gotthárdnál *győzte le 1664 aug. 1-én* Montecuccoli a török nagyvezért, Köprili Ahmedet; — Vasvárnál *kötötte meg 1664 aug. 10-én* I. Lipót király követe a törökkel a nekünk *korántsem kedves* vasvári békét; — Veszprémnek az *árpádházi királyok korában* híres főiskolája volt; — Érden látható a szép emlékezetű *Szapári Péternek sötét börtöne*, a főurat a kegyetlen Hamzsabég rettenetesen *megkínóztatta*; — Pozsega várában *tartotta fogva* Horváthy János Erzsébet és Mária királynékat; — Szepes-Szombat is egyike azon szepesi városoknak, melyeket *Zsigmond király elzalogosított 37,000 garasért* a lengyel Wladislaw királynak; — Savnik régi apátságát *Kálmán herczeg, volt orosz király alapította*, később a jezsuitákra szállott az, ma a szepesi püspökségé; — Sárospatak négy toronyú várában *tartotta I. Rákóczi Ferencz lakodalmát* Zrinyi Ilonával (1666-ban); — Monokon, a szerencsi járásban a halhatatlan emlékezetű *Kössuth Lajosunk születéshelye* (szül. 1802 szept. 19., † az olaszországi Torinóban 1894 márcz. 20. Drága hamvai a kerepesi temetőben pihennek); Pruzsina, szép emlékezetű *Baross Gáborunknak*, a híres »vasminiszternek« *szülő helye*. Drága hamvai ott

pihennek az illavai sirboltban; ércszobra fővárosunkban a keleti pályaudvar előtt« stb. . . . így tovább és helyesen. Így »ölelkezik a mult a jelennel« és kidomborodnak — a mint tankönyve előszavában lelkesen is mondja — »lépten-nyomon *nemzeti multunk* vérbarázdás dicső emlékei: vezérek, királyok, hadverő hősök, véráztatta csataterek és romba dőlt várak, a sorok között elevenednek meg és *megihletik* a fiatal, fogékony szívet.«

Még nagyobb az örömem, hogy a földrajzban nagy figyelemmel vannak az *irodalomtörténetre*, annak alakjaira, azok műveire, emlékoszlopaikra is. »Ercsi határában, az utolsó dombon van eltemetve *Eötvös József* báró, a nagy író; — Szegzárdon *Garay Jánosnak* szobra, ki az *Obsitost* és a szép versek egész sorát írta; — Nagyszalontán *Arany János* múzeuma, ott látjuk a vidéket, melyet *Toldijában* leirt, a hol Toldi »bujdosott az éren, bujdosott a nádon«; — Kecskeméten született *Katona József*, a híres *drámaíró*: a »Bánk bán« halhatatlan írója; — Baján született *Tóth Kálmán* költőnk s itt áll szobra is; — Szegeden *Dugonics András* bronz szobra; — Debreczenben áll *Csokonai* szobra; — Nyiregyházán *Bessenyei Györgynek*, a *gárdista írónak* szobrát legutóbb leplezték le; — Rohonczon piheni édes álmát *Faludi költő* és *műfordító*; — Tapolcza *Bacsányinak*, a »*Kassai Magyar Múzeum*« szerkesztőjének szülőhelye; — Sümegen *Kisfaludy Sándor* alussza édes álmát *hű feleségével*, Szegedy Rózával« stb. így tovább az egész országon.

És nem hanyagolják el a földrajz körében a *műtörténetet*, *régészetet* és azok emlékeit sem. »Vác és Kalocsa székesegyházai szép, *stílszerű* épületek; — Kassa temploma *figyelemre méltó műemlék*; — Lébényben *román stíli* templom van; — Sopronban *góth stíli* plébánia templom,

B. irodalomtörténeti ismereteket szerez.

B. a műtörténettel és régiségtannal ismerkedik meg.

barokk stílű városház; Ják temploma a *XII-ik század építészetének* egyik legszebb műemléke; — másutt *angol kertek* vannak; — Pannonhalmán van *Sz. István alapító oklevele*; — Győrben őrzik *Sz. László fejerekllyetartóját*; — Pannonia neve *Pan istentől* származik; — Szombathely helyén a rómaiak korában *Sabaria* város állott; — Sopron a *Scarabantia* helyén épült régi város^e stb.; egyúttal tanulták a millenniumi és 48-as Kossuth- és másféle emlékműveket szintén a szokott pontossággal pl. »Pápa kicsi színháza előtt áll a *Turul-madaras honvéd-emlék*, mely az *ihászii csatában* elvérzett névtelen hőseket dicsőíti; a Rábaszabályozás szép munkáját *Győr város Radó-terén emlékművel* örökítették meg; — a brassói Czenk ormán az ezredéves ünnepünk alkalmával emelt *emlékmű*, tetején az *Árpádkorbeli vitézzel*^e stb. Mind-ezeket tudva úgy, a mint az én kis Bubus fiam tudja, látja csak az ember: hogy műtörténeti, művészi tekintetben is minő gazdag ez a mi hazánk; holott eddig mindig csak az ily dolgokban való szegénységéről halottam panaszkodni, sőt maga kegyelmes kultusz-miniszterünk is nemzetünknek az izlés, műérzék dolgában való intenzivebb tanítását hangsúlyozta ismételve. Örvendek: hogy sokkal többünk van, mint hittem; és még jobban örvendek, hogy a művészi izlés fejlesztését e műtörténeti, régészeti stb. emlékek *nevének* megtanulásával már a kis első iskolás fiukkal így megkezdették.

B. az ország
politikai in-
tézmenyei-
vel jön tisz-
tába.

Igen dicséretreméltóan tanulják azután az ország *politikai berendezését* is. Megismerik az *alkotmányt* főbb vonásaiban, tüzetesen a *közigazgatást*, a *törvényhatóságokat* és a törvényhatósági joggal fölrüházott *városokat*. Az *önkormányzat* mivoltát, hatáskörét, főbb *központi* és *kültisztviselőit*, a községek *beosztását*, a rendezett tanácsú városok, a nagyközségek, kisközségek mivolt-

tát, *gyűléseit, a törvényhatósági bizottság* összetételét, a társországok politikai rendjét. És gondjuk van rá, hogy miután egyes vidékeket (pl. Alföldet) egészen leírnak természeti viszonyai, foglalkozás, lakosság szerint, utána *vármegyénként külön is leírják* ugyanazon szempontok tekintetbe vételével, vagyis — mint a Bibus tankönyve Előszavában hangsúlyozza — belemélyednek a természeti viszonyokba, a foglalkozás és életmód vázolásában nemcsak a földrajzi egységeknél, vidékeknél, hanem a vármegyéknél, és érintik az egyes helységeknél, városoknál is. Helyesen! annak a magyar fiúnak ne csak az egész országról, hanem legyen tüzetes tudása az ország mind a 63 megyéjének fölszínéről, lakosairól, foglalkozásáról *külön is*.

Még helyesebb, hogy élő és halott *nagyjaink egész sorával* is megismerkednek földrajzi tanulmányaik kapcsán részint az Előszóból, részint tankönyvük tanulni való szövegéből; nagyjainkkal, a kik utazás, fölfedezés, tudomány, művészet, kutatás terén stb. kiváltak. »Büszkén emlegetjük *Magyar, Körösi, Vámbéry, Xanthus, Széchenyi B., Teleki, Zichy Jenő* utazók nevét; az ő és hozzájuk hasonló utazók *útleírása nyomán* készült földrajzi tankönyvünk is«, valamint *dr. Jankó, dr. Semayer Vilibald, Petrik, Herman Ottó*, továbbá *Hunfalvay, Thiring, Berecz, Dénes, Siegmeth, Hegyes, Orbán, Hankó, Fényes, Ócskay* tanulmányai, művei után, legfőképen pedig *dr. Lóczy Lajos* egyetemi tanár után, a kinek tanítási szelleme uralkodik a tankönyv szövegén és kinek helyreigazító észrevételei nagyban hozzájárultak a könyv használhatóságához. De — mint mondám — nemcsak az Előszó teszi ezt meg, hanem a szöveg is; pl. »A három íves Margit-hidat *Gouin* francia mérnök tervei szerint építették; — a Lánchidat *Clark* angol mérnök tervezte; —

B. tudomá-
nyos-és szü-
letési aris-
tokratiánk
iránt való
hódolatot
tanulja.

az Erzsébet-hidat *Feketeházy János* főmérnök; a szegedi hidat is *Feketeházy* tervezte és a párizsi *Eiffel* építette; — az Akadémia előtt áll... *Szarvas Gábor* híres nyelvtudós szobra; — Ó-Gyallán *Konkoly-Thege Miklós* csillagvizsgálója; a Balaton legkitünőbb ismerője és tudós kutatója *dr. Lóczy Lajos*, a földrajznak tanára a budapesti egyetemen és híres utazó; — az egri lyceum csillagvizsgáló tornyát *Hell Miksa* híres hazánkfia tervei szerint építették; — a marosvásárhelyi kollegiumban tanított (1804–1851-ig) a nagynevű *Bolyai Farkas*, a híres matematikus; — a Székelyföld első ismertetője *Orbán Balázs*, a kitünő hazafi; — a háromszéki Kőrösön született *Kőrösi Csoma Sándor* a híres ázsiai utazó stb. Helyes ez, hadd tanulja becsülni szellemi nagyjait a magyar, a mi eddig úgy se mondható el róla. Még ennél is helyesebb, hogy kiváló tekintettel vannak *születési nagyjainkra*, az *arisztokracziára*, az *okbirtokaira*, *kastélyaira* stb. Makón a *csanádi püspöknek* szép kastélya van; — Gyulán szép épület a *Wenkheim gróf* kastélya; — N. Károlyban a régi vár helyén a *Károlyi grófcsalád* gyönyörű kastélya, parkja; — Tata az *Esterházy grófok* híres várkastélyával; — Bajon az *Esterházy grófok* nagy pinczéje; — Hédervár, a *Khuen-Héderváry grófcsalád* kastélyával; Stomfán *Károlyi Alajos* grófnak, Malaczkán *Pálffy herczegnek*: van gyönyörű kastélya és angol kertje és így tovább: az Esterházy herczeg, Batthyány-Strattmann herczeg, Nádasdyak, nemes-dömölki apátság, pápai Esterházy gróf, a devecesteri Esterházy gróf, Festetics Tasziló gróf keszthelyi és csáktornyai, József főherczeg, Wimpfen gróf, a szepesi püspök, Koburg herczeg, Migazzi gróf, Zay gróf, Windischgrätz herczeg, Apor báró stb.-ek uradalma, kastélya, halastava, fürdője, szénsavsűrítőgyára és mije. Helyeslem és értem a szerzőnek bár ki

nem mondott intentióját, hogy, ha már külön iskolai tantárgyként nem lehet, hát legalább a földrajz körében ismerkedjenek meg a leendő honpolgárok az ország uraival, a minék jó hasznát veszik majd e protekciós világban . . .

A Bubus tehát szépen halad, bámulatos sok rész-^{Bubus min-}letes tudományt gyűjt össze földrajzból, néprajzból, az^{dent érteni} ország politikai berendezéséből, történelemből, irodalom-^{akar.}történetből, műtörténelemből, régiségekből, tudományos férfiak, hivatali- és születési arisztokraczia köréből: csak egy mérsékli ezek fölött való örömmet, az t. i., hogy egyre zaklat fölvilágosítást, magyarázást kérő kérdéseivel. Én a gyereket ugyanis — most látom már — hogy előbbi tanítással egészen elrontottam; ez a gyerek minden tanulni valóját *érteni* akarja, tehát vége-hossza nincs leczkéivel kapcsolatos kérdéseinek.

Papa kérem, mi az, hogy »a magyar juhok gyapját már nem keresik *annyyira*? — a németek *germán*, a szerbek *szláv* nyelven beszélnek; — Pest Budánál azért jelentékenyebb, mert *most a várak védelmi jelentőségüket elvesztették*; — Pesten a *nagyvárosi élet lüktetése*? emelkedéséhez csak egyes *amerikai városok* foghatók; — a Balaton egészen más mint a *fenyvesek koszoruzta alpesi tavak*; — a horvátok is örömtüzeket gyujtanak (t. i. Sz. Ivánkor) mint a *nem rokon spanyolok*; — Szeged *európai várossá* nőtte ki magát; — Ujvidék a magyarországi szerbek *szellemi életének központja*; — a szathmári Széchenyi-társulat terjeszti a hazafiságot és *közműveltséget* magyarnak, németnek, romának, ruténnek egyaránt; — Karánsebes *európai fontosságú* vasútja; — Nagy-Szeben a *szász egyetem* közgyűléseinek, a román *közművelődési egyesületnek* székhelye, ódon házaival a *régi német városokra* emlékeztet? stb.; vagy a történetiekből: miért *hires*

az az 1707-iki ónodi országgyűlés? — mért *korántsem kedves nekünk* az a vasvári béke; — mi az az *árpád-házi királyok kora*; — mi az a *gályarabságot szenvedett protestánsok* emlékszóbra (t. i. Debreczenben); — mi az, hogy Temesvár egyideig fővárosa volt a *törvénytelenül alakított* temesi bánságnak; — mi az a *temesi bánság* — mi az, hogy a magyarokat a *népvándorlás* szorította ide; — mi az, hogy a budai várhegy a *középkorban* népesült be stb.; — vagy irodalomtörténetiek: mi az a *Garay Obsitosa*; — a *gárdista* író; — a *drámairó* és a *Bánkbán*; — a *műfordító*; — a *kassai magyar Muzeum*; — miért Kisfaludynak *hű felesége* Szegedi Róza stb.; vagy műtörténetiek, régiségiek: mi az a *stílszerű* épület? — *figyelemre méltó műemlék*; — *román, góth, barokk stíl*; — mi az a *XII. század építésze*; — a *Pan isten*? mi abban nevezetes, hogy Pannonhalmán van *Sz. István alapító oklevele*? stb. Bizony keserves dolog ezeknek és az ilyen dolgoknak megértetése azzal is kis krézlis gallérú Bubussal! Értekezem tehát csodás népszerűséggel a világgymarmati közönséges gyapju-termelésről, mely elárasztja olcsón az európai piacokat és a merino-tenyésztésre szorítja az európai gazdákat: mivel-hogy a gymarmati föld olcsó, az európai föld pedig drága; miért olcsó az és miért drága ez? és végre így kisütöm, hogy miért »nem keresik már a magyar gyapjut *anynyira*«; — értekezem a világtörténeti korokról, hogy megértessem a »középkort«; hosszu, ügyeskedő elbeszéléssel világítom meg, hogy miért »*nekünk korántsem kedves*« az a vasvári béke; — tudóskodom, hogy az a *pannonhalmi alapító levél* azért nevezetes, könyve is azért emeli ki, mert hát Sz. István 900 esztendővel ezelőtt élt, hogy abból az időből igen kevés emlékünk van, tatárjárás stb. elpusztította, hogy tőle csak az az egyetlen írás van, sőt hogy

Bubus, neki meglábolhatatlan vizeket járdal.

az se eredeti, hanem későbbi toldott átírat, hogy mi az az átírat? hamisítás-e vagy más valami? stb. így erőlködöm, értekezem; Bubus figyel, ámul, de bizony végre se érti... elszontyolodik... azután belőlem is kifogy a sok fogas dologhoz való tudomány, azok a stilek, kassai Muzeumok, drámairók, műfordítók zavarba ejtenek... röstellem bevallani, félttem apai tekintélyemet...

— De hát nem magyarázza meg nektek ezeket a tanár úr? — próbálok kimászni zavaromból.

— »Igen, papa, egy darabig a tanár úr mindent megmagyarázott, de most már elhagyta; azt mondta, hogy *hatvan fiuval* egy osztályban nem ér rá ennyi mindent magyarázgatni, tanuljuk meg hát úgy!«

— Hát mért nem kérdezed meg a Jóskától, a ki a veled párhuzamos *B)* osztályban ugyanezeket tanulja?

— »Már kérdeztem, de Jóska se tudja; a *béisták 65-en vannak* egy osztályban és tanáruk már régebben magyarázatlan adja föl e nevezetességeket. Szörnyen haragos lett — mesélte a Józsi — a mikor az »évi *középleget* magyarázta, mely *2.5 fokkal* melegebb nálunk, mint a milyennek *szélességi fekvésénél fogva* lennie kellene« — és félórai magyarázás után: senki se tudott felelni. Dühös lett erre, odavágta a katedrához a tankönyvet és azt mondta, hogy bolond volt az is, a ki kis gyerekeknek ilyen könyvet ír, bolond a ki bírálta, a ki engedélyeztette... úgy meg voltak ijedve a gyerekek! Vágjátok be! mondta végre, én nem tehetek róla, majd a későbbi években megértitek — és azóta ilyeneket nem magyaráz.«

— Igaz, igaz! *majd megértitek!* — kapok a szón én is és ezzel mentem a veszedelemben forgó apai tekintélyt; — a Bubus pedig belenyugodva, ezentúl már *értés* nélkül *biflázza*: hogy »a horvátoknál *házközösség* ural-

B. biflázásba szorul tudományának egy részében.

kodott, mint a *többi délszlávnál*; — a Táttra igazi *magas hegység* nagyszerűségével hat; — a Vág völgye kicsiben a mi *Rajna-völgyünk*; — az Északkeleti-Felföld távolról sem oly *tömeges*, mint az Északnyugoti-Felföld; — az erdélyi hegységekben az *Alpok szépségei* kicsiben mind föltalálhatók; — a Sz. Anna-tó vize kék, mint a *nápolyi égboltozat*; Alföldünkön *Czirbusz dr.* megfigyelése szerint a Napnak nyugvási helye piros marad; — a pásztor-ember ajakán *unalmában* már nem egy *szép népdal* született meg; — Brassó *ódon* épületei és *modern házai*; — Győr és a *napoleoni idők*; — Portoré és Buccari tekintethetők a magyarok történetében *oly előkelő szerepet vitt* Frangepán és Zrinyi családok *ősfészkeinek*; — a tótok munkások, alázatosak, nagy hibájuk azonban a pálinkaivás; — Trencsén-Tepliczen gyűltek össze a *Wesselényi-féle összeesküvést tervezni*; — Nyitra a magyarok bejövetelkor a *Morva-birodalom* fővárosa volt; — Drégely védelmében esett el Szondy (1552), kit *Arany János* *oly meghatóan* énekelt meg; — Eperjesen Caraffa 1687-ben *önkéntesen* 23 protestáns nemest végeztetett ki; — a szászok megtartották *rajnamelléki frank (német)* tájnyelvüket . . . a mellett azonban az *irodalmi német nyelvet* is beszélnek; — Balázsfalva a román *közművelődés* egyik középpontja; — Nitrán a régi torony, melyben *Vazul herczeg* volt elzárva; — Csejte várában lakott 200 évvel ezelőtt *Báthory Erzsébet*; — N.-Sáros sziklavára a *Rákócziakra* emlékeztet; — Radna-Borberek stb. az *Erdélyrészi Közművelődési Egyesület* fürdői; — Orsova közelében a korona-kápolna, *itt találták meg* (1853. szept. 8.) a magyar szent koronát; — Szejke a »*Székely-Gastein*«; — Előpatak a *cseh Franzensbadnak testvére* stb. Mondom: vágja, biflázza *értelmetlenül* ezeket, hanem katonai részlet-térképeihez még mindig makacsul ragaszkodik, még min-

dig minden hegyet, folyót, patakot, helyet, falut stb. kikeres, igyekszik azokat agyacs-kájába rögzíteni, habár rengeteg idejébe kerül. —

Egy alkalommal nagy zavarban találtam a fiút, B. belebukik katonai mamájával egyetemben; a gyerek szeme kisírva, az anyja térképeibe boszús, a tanuló-asztalon a katonai térképek egész serege és bifflázásba össze-vissza hányva. Kisült, hogy a földrajz okozza elkese- szorul minden- redésüket, és pedig már huzamosabb idő óta, a mióta a sik vagy hullámos vidékekről a *hegyes vidékekre* jutot- tak. Ott is utaznak: »a *Szinva* mentén jutunk a Bükk-hegységbe... a festői vidék a *diósgyőri állami vasgyáron* túl, a *várromoknál*, a *hámori nyaralónál*, a *tónál* és *viz- esésnél* kezdődik«, vagy: »Poprádtól dél felé, a *Virágos- völgynél*, átkelünk a még kicsiny *Hernádon*, *Telgártnál* érjük el a *Garamot*« stb.; azután a rengeteg hegység, csúcs, szurdok, szoros, barlang, czifra völgy, tó, medence, hágó és helységnév... a gyerek atlaszában fele sincs kitéve, a katonai részlettérképekben pedig elveszti a tájé- kozódást, az a sok hegyrajzi vonalka mindent elborít, összezavar: fáj a szeme, sir, nem megy a fejébe, pedig most ismétlésre föladván az egész Északnyugoti-Hegyvidék. — Próbáltam segíteni neki, — már régóta teszem, mert nem merte neked bevallani, hogy a drága pénzen szerzett katonai térképekkel ezeken a hegyes vidékeken nem boldogul — de hát már én sem boldogulok velük... a helyek is össze-vissza ugrálva következnek, a míg az ember egyiket megtalálja, a másiknak már a helyét is elfeledte stb... zuhogott az elkeseredett mama ajkán a panasz áradata. — Persze, persze, bekövetkezett az, a mitől én eleve tartottam, a mikor az első katonai térképek beszerzéséről volt szó. A sik, hullámos vidék terepén csak boldogultak, hanem a hegység-rajz százféle irányú, hajlású, rövid, hosszú, vastag, vékony vonalkázásába beleszédültek.

— De ugrálni a helységeknek csak nem ugrál a könyvük, — igyekeztem a mamának bizonyára túlzott panaszát helyes mértékre visszazorítani — hiszen *utazva* tanulnak!

— Dehogy nem ugrál, ugrál az itt is, másutt is, a hogy eszébe jut: *éghajlat* leírása közt az artézi *kutakra*; *Pilis-hegység* leírásánál a *Duna szélességére*; a *Dunántúl vizeinél* a *Muraköz-területre*; *Dráva-Szávaköz hegyrajza* közt *Horvátország politikai fogalmára*; ugyanott a *városok közt* *Tótország politikai fogalmára*; az alföldi *folyók* leírása közé keveredik a délvidéki *puszta*; a *lápok* közé a *száraz nyírség*; a *Nyírség* leírásába a *Tisza középfolyásának* leírása; az alföldi *növények* közé a *disznó* stb.; ép így ugrál a helységeknek is, pl. — jól emlékszem — a Somogyi fensíkon ily ugráló sorrendben következnek a helységek: Pécs, Dombóvár, Simontornya (a vidék közepén), Légrád, Barcs (délnyugoti szélén), Siófok, Sz.-György (átellenben, északkeleti szélén), Kaposvár (ismét közepén), Csurgó (ismét délnyugoti szélén a már említett Légrád és Barcs között). No hát — folytatja keserű diadallal — és így van ez más vidéken is: hogyan boldoguljon vele ez a szegény gyermek!

Nem tudtam mit felelni a nekibuzdult asszonynak, a ki mindjárt könyvvel, térképpel bizonyított is. Ej! inkább lássunk a dologhoz! — vágtam ketté a vitát — jer fiacskám, majd beleigazítlak én, fogjunk hozzá. És hozzáfogtunk; órák multak, fejünk, szemünk belefájdult a *keresgélésbe*, a sok apró-cseprő völgy, folyó, patak, fürdő stb. nevekbe, és csak nem jutottunk a végére... a gyerek elcsüggedett, magam is beláttam, hogy ez így nem megy, *nincs idő rája*, hiszen a kikeresésén felül még a kikeresetteket és azok mindenféle nevezetességeit *meg is kell tanulni*, meg hát e tárgyon kívül más 5—6 tárgyat is kell tanulni.

— Édes fiacskám, — szoltam végre halálra fáradtan és zavaros fejjel — tudod mit: soha se lopd az időt e sok keresgéléssel, érd be azzal, a mi kitéve van Atlaszodban, a többit pedig *vágd be* szőröstül-bőröstül, a hogy jön. És azóta a kis Dudus nemcsak a helységek és egyebek nevezetességeit vágja be értelmetlenül, hanem *bevágja a földrajzi elemeket is*; végre már Atlaszát is félrevágta: azt sem nézi meg, hanem bifláz, vág értelmetlenül és térkép nélkül mindent, a hogy jön. Csak úgy zúg a sok, előttem ismeretlen felföldi név ajakán: Öt-tó, Kis-Tarpataki völgy, Poprádi-, Felkai-, Batizfalvy-, Fehér-tó, Kis-Tarpatak, Nagy-Tarpatak, Tarpatak-Szálló, Árvai-Magura, Szepesi-Magura, Matlárháza, Virágvölgy, Tátraháza, Barlangliget, Teplicska-völgy, Lucski, Szomolnokpatak, Pelsőczy-, Sziliczei-fensik, Jolsva, Csiz, Ajnácskő, Lednicze, Szinva-völgy, Fel-Debrő, Al-Debrő, Heves, Csány, Verőcze, Apátfalva, sugári és losonczi fürdők, Börzsönyi-hegy, Csóványos, Mária-Nosztra, Zsarnócz, Szklenó, huttii és borovai tótok, liptói Mészkö-hegység, bobrói és námesztói vásznas tótok, Kralova stb.; és utazik: »*Biharba* Zilahról, a Meszesen át, *Feketetónál* jutunk. Onnan vagy a *Sebes-Körös* völgyén, vagy a *Királyhágón* át folytatjuk útunkat *Nagy-Várad* felé. A hágót a tövében lakó *báród-ságiak* oltalmazták, a *Derna* vidékén jó aszfaltot fejtenek s azt a *mezötelegdi* vasúti állomáson bocsátják kereskedésbe. Nagy-Váradtól a *hőfürdőkön* át vasúton megyünk a *Fekete-Körös* völgyébe, itt *Belényes*, onnét kellemes kirándulást tehetünk *kocsin* vagy *lőháton* a *biharfüredi fürdőbe*, vasúton pedig *Vaskohra*, onnét *Rézbanyára*, innét szép bányavidéken át az *Aradi-hegyekbe*. A *menyházai* melegfürdőtől vasúton folytathatjuk útunkat a *déznai* váromok alatt *Borossebesre*, innét a *Fehér-Körös-völgyön* fölfelé *Brádig*, lefelé *Arad-Hegyalján* át kerül-

B. lelkiismeretesen
bifláz és
magol.

hetünk a *ménes-paulisi* borvidékre, Zámnál érkezünk az *Erdélyi-Érczhegység* legdélibb részére. Dévával szemben a *Maros völgyéből* jó utak vezetnek egyrészt a *nagyági*, másrészt a *boiczai* (még 6 név), *zalatnai* bányák vidékére; Zalatnáról az *Ompoly völgyén* vasút vezet *Gyulafehérvárra* és így tovább. Ilyen válogatással azután *összegyül csak Magyarországról 1200—1300 különböző tulajdonév*; elgondolhatni, hogy ugyanily válogatással mennyi gyűlhet össze pl. a II. osztályban, a hol heti 3 órában Ausztriát tüzetesebben, továbbá egész Európát, Ázsiát és Afrikát tárgyalják. —

B. szkioptikon tanuló-
mányáról.

Sápadtan, földült ábrázattal jön haza egyik napon a kis Bubus az iskolából. A feje fáj, a szeme fáj, ruhájáról a gombok lemetélve, szép, kikeményített krézlis gallérja összegyűrve, a zsebei leszaggatva. A vallatásnál aztán kisül nagy siránkozás között, hogy a földrajzi órán *szkioptikont* néztek. A tanár úr az eddig végzettekről bemutatott vagy *száz képet*, hogy azok igen szépek voltak, de a sok képtől meg a sötétség és fény egyre való váltakozásától megfájdult a szeme, meg a feje, a ruháját pedig rossz gyerekek tették tönkre, a kik 60-ad maguk közt a jól elrejtő sötétségben ezernyi gonoszságot műveltek. Egy fiúnak még az óráját is ellopták. Nem is kellett neki az ebéd, ágyba kívánczolt és két napon át feküdte meg a szép szkioptikonos előadást, a melyen pedig vagy száz szép képet mutatott be a tanár úr gyors magyarázással . . . hanem a mama kifogyott a türelméből a fiának illetén láttára, és miközben vizes ruhával borogatta annak tüzelő homlokát: szidta a tanárt, az iskolát általában, a földrajzt pedig különösen, a mely elbutítja a fiút, az erőset elgyöngíti, a gyengébbet pedig egészen tönkretesz. —

B. ismétlő
bifázásá-
ról; alföldi
hegységekről
és bá-
nyákról.

Bús a kis Bubus, keveset eszik, arcocskája egészen megfogyott, szeme csillogásán valami ködösség ül; az év

vége felé jár, ismétlések vannak, egész nap tanul. Lábujj-hegyen jár a ház, a szomszéd szobából hallom, a mint biflál főnhangon, kerepelve: *Alföldi vármegyék: Pest-Pilis vármegye*, közepe, déli része sík, a többit a Cserhát-hegység borítja, ágai ereszkednek le Monorig, Pilisig és Albert-Irsáig . . . és borítja a Pilis-hegység, ennek részei: Budai-hegység, Hármashatár-hegy . . . Bihar vármegye keleti felét a regényes Réz- és Bihar-hegység borítja, a rézbányai hegyek gazdagok aranyban, ezüstben, rézben . . . festői barlangok, vizesések, csontbarlang, a vármegye gyöngye a *fenyvesek rengetege övezte Bihar-Füred* . . . a Dagadó-forrás Kalugyer nevű kis oláh falu mellett 2—3 percz alatt 2800 liter vizet ad . . . Nagy-Szalonta Arany János szülőhelye, a szalontai hajduk egykori várkastélyának híres Csonka-tornját, *melyről oly szépen ír a mi Aranyunk és Petőfink, újjáépítették.* A vármegye északi rónáján, *Ér-Semjénben*, Kazinczy Ferencz született . . . Szatmár vármegge nyugoti fele síkság, északnyugoti részén az *Avas-Gutin-hegység* ereszkedik alá . . . a *bányák* sok embernek adnak kenyeret . . . Sző-Demeteren született Kölcsey, a híres szónok, író és műkritikus . . . *Kis-alföldi élet*: főoglalkozás a földművelés, állattenyésztés, kitűnő borok teremnek a *Vértesen*, a *Gerecse-hegycsoport* alján, *Kis-Kárpátok* lejtőin, Pozsony vármegye egymaga 200,000 hl. bort szűr; a *márványbányák*, gazdag *köszénbányák*, *barnaszén-bányák* sok embernek adnak kenyeret . . . *Esztergom* r. t. v. a primás székhelye, a Dunaparton gyönyörködhetünk a primás palotájában, könyvtárában, melyben 40,000 kötet könyv van . . . gyönyörű új vashíd, a *Mária-Valéria-híd* köti össze a várost Párkányval . . . a bányaidai *vasútállomással* szemben Turulmadaras emlékmű áll a hegytetőn, *itt* győzte le Árpád serege Szvatoplukot . . . Győr vármegyét szin-

tén megáldotta a természet nagy vizekkel, *hegyes-dombos* része a *Pusztai* és *Sokorói járásokban* szintén nagyon termékeny... *Pozsony* szab. kir. város, 54,000 lakossal; *legregényesebben* fekvő városaink egyike... Mária Terézia gyönyörű lovasszobrát *Fadrusz János*, szegény pozsonyi földmives szülők gyermeke, ragyogó, fehér márványból faragta... van kir. ítélőtáblája, kir. jogakadémiája, kir. kath. főgimnáziuma. ág. ev. hittani intézete és főgimnáziuma, áll. főreáliskolája, áll. tanítóképzője, felsőbb leányiskolája és felsőbb kereskedelmi iskolája, dohánygyára (1000 munkással), dinamit-gyár (1 millió kg. anyagot gyárt), szövő- és fonógyára, posztógyára, koci-, lópatkószeg- és sok egyéb gyára. Most készül el téli kikötője a Dunán«...» Árpád véreből való nemzeti királyai vetették meg hazánk *létének alapját*; népünk *szívós nemzeti önérzete* sziklabérczként dacolt a *legválságosabb időben* is az alapját ostromló *idegen befolyás* feltornyosult hullámaival... Mezőhegyesen a természet répa *értékesítésére* egy szeszfinomító és egy szeszgyár *szolgál*, a Fertő... lejtőin a szőlő és gyümölcsfák zamatos termést *szolgáltatnak*, *Nagy-Bittse-Predmér állomáson* szállnak ki rendesen azok az utasok, a kik a vadregényes Szulyói völgyre kíváncsiak... Trencsénen alul a rémes események színhelyéül *szolgált* Beczkó- és Csejtevár bús omladékai... a deménfalvi barlangban sok érdekes *őskori leletre* bukkantak... kár, hogy a jólelkű, szegény, becsületes (ruthén) nép a *pálinkát* szereti... a ránk-herlányi forrás felszökésének oka az alatta felgyülemelő *gázok (széndioxid)* nyomásában *leledzik*... Bár (a szászok) a magyar haza és állam nagylelkűségéből számos kiváltságban részesültek, mégis *inkább húznak a németekhez*... A Büdösbarlang mellett a *nápolyi kutyabarlang elbújhatik*« stb.

Így tanul, magol a szegény gyerek, de egyúttal

észreveszem, hogy a kaleidoszkopszerűen váltakozó, teljesen abszolút, semmihez nem fűzhető, értelmetlen adatok össze-összekavarodnak, össze-vissza cseréli azokat, belefárad, elkedvetlenedik. Nagy ritkán még egyszer-egyszer föl villan természetes esze.

— Papa, sok hal van-e a Bodroglóban vagy kevés? ^{Utolsó föllobbanások.} Sárviz, Sió, Velencei-tó a Nagy-Alföldön van-e, vagy a Dunán-túl? A tokaji bor a Nagy-Alföld híressége-e, vagy az Északkeleti Felföldé? A Temes-köz gazdag-e, vagy szegény? Miskolcz, Parád, Kassa, Ungvár stb. mely vidék városai?

— Nem értek, fiam, hiszen megmondja a könyved! A gyerek mutatja: »A halak *megfogytak* ... azonban a Bodroglóban most is *tömegesen* él a csik, a folyókban *nem ritka* a harcsa, menyhal« stb.; — a Sárviz stb. egyszer a N.-Alföldön, más helyen a Dunántúl vannak; — a tokaji bor is így kaczerkodik; a Temesközről ez áll: így nevezték el a régi magyarok ezt a világnak *egyik legjobb gabonatermő* vidékét, és 8—10 sorral alább kisül, hogy azon a »legjobb vidéken« »Pancsova körül a csángó telepesek az *árvizekkel* bajlódnak, Pancsova és Buziás közt az Alföld *legnagyobb homoksvatagán* kell küzdeniök a *természet mostohasága* ellen, észak felé a legnagyobb alföldi *mocsár* von el pompás termőföldeket a művelés alól«; — Miskolcz, Parád, Kassa és még sok város a részletes tárgyalásnál más vidéken vannak, a végső összefoglalásnál pedig megint más-más vidéke csoportosítottak, úgyannyira, hogy pl. az egyik vidéknek a végső összefoglalásnál felsorolt 23 helysége közül csak 9 van a részletes tárgyalás alapján helyén.

Elmélázok, gondolkozom. Fiacskám, soh' se törd rajta a fejedet, — mondom neki végre — tanuld csak úgy meg, a mint a könyvedben van. ^{B. iildomos magyar polgárrá »képződik«.}

— A városokat is?

— Azokat is! A részletes tárgyalásnál mondd, hogy *itt* van, az összefoglalásnál mondd, hogy *ott* van. Ő tehát tanulja: Miskolcz (a részletes tárgyalásnál) van az Alföldön, (az összefoglalásnál) van az Északnyugoti Felföldön; Parád (a részletes tárgyalásnál) van az Északnyugoti Felföldön, (az összefoglalásnál) van az Alföldön stb. Az az agyongyötört, természetes mivoltából kiforgatott fejű gyerek megtanul, elhisz már mindent, jó fiúként belenyugszik mindenbe... és agyamba villámlik: hiszen jövődő hivatásához így képződik helyesen a *magyar* ember!... és — bár némileg fájó önmegadással — megnyugszom benne. —

A katasz-
trófa.

Ebédhez készülődünk. A mama künn a konyhán kóstol, igazít, én benn a szobában pipázgatva várom az ebédet, és fiamat is haza az iskolából. Egy kis késéssel jön is a gyerek, alig suttogva köszönt, szótlán lerakja könyveit, remegve jön hozzám, kezet csókol, egy czédulát nyujt át és azzal hangos zokogásba tör ki. Olvasom a czédulát:

»Hivatalos tisztelettel értesítem t. Czimedet, hogy fia, *Krézlis Bubus*, intézetünk IA. osztályának tanulója a *földrajzból* ismételve készületlennek találtatott, előadás közben is figyelmetlen, szórakozott. Kérem, sziveskedjék a rendelkezésére álló eszközökkel odahatni, hogy nevezett tanuló ebben az irányban megjavuljon.

Dátum.

*Az igazgatóság.**

Elfutott a méreg ezek olvastára, kapom az ép rendelkezésemre álló eszközt, a pipaszárat, és elverem vele a rossz, hanyag fiút úgy, a hogy még soha nem kapott. A gyerek szörnyű jajveszékeléssel kérlel: Papa ne! Édes papa ne! Mindig tanultam! Tanulok, édes papa ne többet! Most is tudtam... papa ne... könyvem

szerint tudtam... jajaj papa... tudtam a terményeket... jajaj... az alföldeket... De én dühös vagyok, lármázok, nem hallom szívzaggató könyörgését, mentegőtözését és verem tovább, míg csak a zajra elősiető anyja villámló szemekkel ki nem szedi a gyereket a kezemből. Jajgatva bújik anyja ölébe, fuldoklik, csuklik... Oh papa... tudtam... jól tudtam... jól mondtam, én nem tehetek róla.

— Mit tudtál? Mit mondtál jól? Még hazudozol is, te haszontalan? — és fenyegető mozdulattal fordulok ismét feléje.

— Az alföldek terményeit tudtam... ühüm... buza, rozs, árpa, zab, tengeri, repcze, híres borok, arany, ezüst, vas, réz, márvány, kőszén, barnaszén... de a továbbmondásnak egy nagy sivalkodás vetett véget, mivelhogy az üstöke már a kezem között volt.

— Úgy, hát ez a te híres tudományod?! Az alföldeken híres borok, bányák, vas-, rézbányák, kőszén- és barnaszén-bányák... te ostoba! Miért nem jársz mindjárt tengeri hajókkal a Hortobágyon... nesze neked arany-, rézbánya... — miközben füle mögé is kapott eleget.

— De úgy van a földrajzban! — sikoltá végre fájdalmába;... én még a két alföldről össze is szedtem, hogy jobban tudjam.

— Mutasd! — és a meggyötrött Bubus hozza a könyvét.

— Itt a Nagy-Alföld fölülete, vizei, élete, az alföldi vármegyék, Bihar vármegye, Szatmár vármegye s azokban arany, ezüst stb. bányák, a kőszénbányák a Kis-Alföldön vannak... ühüm...

Nézem, forgatom a könyvet... az biz úgy van... zavarban vagyok, és zavarom nő, a mint feleségem is

főlemelkedik ülőhelyéről, a hol eddig halványan, ajkát harapdálva, szótlán nézte a statáriumot. Végre egy mentő sorra talállok az áldott Biharban: »azért a vármegyeye ezen részét nem is számíthatjuk az Alföldhöz«.

Hallod, látod haszontalan, ezek a bányák nem számítódnak az alföldekhez, ha az alföldi vármegyékben vannak is! — rivallok az ezen a félsoros felfedezésen elképedt fiúra, és már erősebben támogatnám újra a szinte egyensúlyát vesztett apai és tudományos tekintélyt, a mikor szikrázó szemekkel egyik kezével a fiút, a másikkal a könyvet kikapja kezemből a mama, földhöz vágja a könyvet és mint egy kölykét védő nőstény tigris szembeszáll:

— De most már elég legyen! — ordítja torka szakadtából — eddig tűrtem, de tovább nem tűröm! Érted? Az ilyen ostobasággal, brutalitással nem engedem elpusztítani a fiamat! Érted: nem engedem! Megyek a direktorhoz, a fődirektorhoz, a miniszterhez, a királyhoz, a császárhoz... de nem engedem! Nem engedem az én fiamat, az én szorgalmas kis fiamat... és elcsuklik a hangja, oda rogy a kerevetre, miközben görcsös zokogással szorítja, csókolja magához a fiát, a ki vele együtt zokog...

Végigmérem őket. Ostoba asszony! Mit tudsz te ahhoz, hogy ez a *magyar géniusztól* áthatott, széltében annyit dicsőített *új, revideált tantervü nemzeti földrajz!*

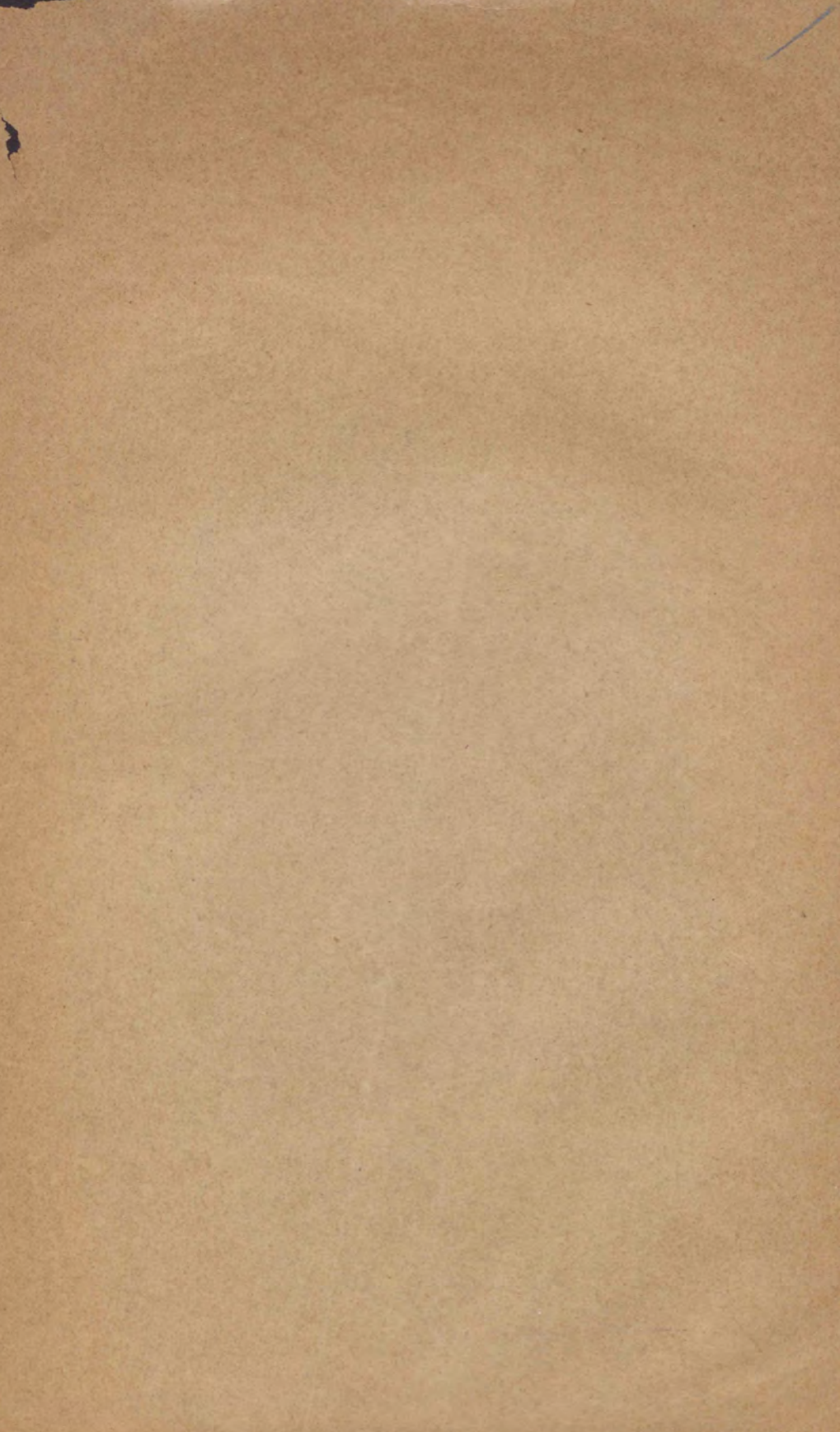
Epilogus.

Ez iskolai rajzban fölhasznált adatok mind engedélyezett és az új, revideált tantervvel három év óta használatban levő földrajzi tankönyvekből valók. Ilyen engedélyezett tankönyv van *tizenkettő*. Adataim azonban közülök csak *a három legelterjedtebből* valók, nyilván ezek a »legjobbak« és ezek szerint szedi magába a földrajzi tudományt — à la Bubus — a magyar gimnáziumi és reáliskolai ifjúságnak körülbelül háromnegyed része. Mindenik könyvnek megvan a maga egyénisége, de alapeszméikben egyezők és egyezők lesznek eredményeik is.

A három legelterjedtebben kívül az Alapvető fogalmaknál használtam még két újabb (a 13-dik és 14-dik) engedélyezett könyvet is, azért, mert bizonyos *hivatalos tekintélyvel* fölruházottan jelentek meg, és ebből következtetve, tartalmilag iránytadóvá akarnak lenni.

A többire — ma már összes számuk *tizenhat* — csekély, illetve egyelőre semmi elterjedésük, tehát *súlytalan* voltak következtében semmi tekintettel nem voltam, azok semmi adatát nem használtam.

Varga Ottó.

AZ ATHENAEUM R.-T. NYOMÁSA.